

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

of studying]. *Doctor's thesis*. Khmelnytskyi, 416 p. [in Ukrainian].

5. Maslov, V. S. (1998). *Teoriia i praktyka kulturolohichnoi pidhotovky slukhachiv i kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv osvity* [The theory and practice of culturological training of students and cadets of higher military educational institutions]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 36 p. [in Ukrainian].

6. Neshchadym, M. I. (2002). *Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka* [Military Education of Ukraine: History, Theory, Methodology, Practice]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 56 p. [in Ukrainian].

7. Oleksienko, B. M. (1997). *Vykladach viiskovoi akademii* [Teacher of the military academy].

Khmelnytskyi: Vydavnytstvo Akademii PVU, 84 p. [in Ukrainian].

8. Temko, H. D. (1997). *Osnovy formuvannia systemy vykhovannia voina v Ukraini u period utverdzhennia derzhavnosti (svitohliadno-filosofskyi analiz): Monohrafiia* [Fundamentals of the formation of a system of education of a warrior in Ukraine in the period of the establishment of statehood (philosophical and philosophical analysis): Monograph]. Kyiv: Varta, 288 p. [in Ukrainian].

9. Iahupov, V. V. (2002). *Zahalnodyaktychni osnovy navchannia viiskovosluzhbovtiv strokovoї sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy* [General guidance for training servicemen of the regular service of the Armed Forces of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 432 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.10.2017

УДК 373.034:373.017.93

Олег Кекош, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри культурології та мистецької освіти, капелан
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті висвітлено головні ідеї релігійного виховання учнів початкової школи. Застосовано синтетично-аналітичний метод і розкрито методологію християнської педагогіки. Досліджено актуальне питання виховання дітей та молоді на основі християнських цінностей. Зроблено узагальнення, які сприятимуть подоланню стереотипів педагогічного мислення, творчому використанню історичного християнського освітнього досвіду в сучасних умовах перебудови українського шкільництва.

Ключові слова: релігійне виховання, християнські цінності, учень, вчитель.

Літ. 8.

Олег Кекош, кандидат педагогических наук, доцент
кафедры культурологии и художественного образования, капеллан
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье исследованы главные идеи религиозного воспитания учащихся начальной школы. Применен синтетически-аналитический метод и раскрыто методологию христианской педагогики. Исследованы актуальные вопросы воспитания детей и молодежи на основе христианских ценностей. Сделаны обобщения, которые будут способствовать преодолению стереотипов педагогического мышления, творческому использованию исторического христианского образовательного опыта в современных условиях перестройки украинского образования.

Ключевые слова: религиозное воспитание, христианские ценности, ученик, учитель.

Oleh Kekosh, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Culturology and Artistic Education Department, Chaplain
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF PUPILS OF PRIMARY SCHOOL

The main ideas of primary schoolchildren's religious education are reflected in the article. A synthetic and analytical method is applied and the methodology of christian pedagogics is revealed. An actual problem of children's and young people's education on the basis of christian values is investigated. Generalizations that will help to overcome the stereotypes of pedagogical thinking, to use creatively the historical Christian educational experience in the modern conditions of the restructuring of Ukrainian schooling are done. It is investigated the main aspects of the creative using of Christian pedagogy, the organization of pupils' religious and moral education in secondary schools. It is marked that the purpose of religious education is God-like, in

other words, "the rise of the everyday person to the true person". Conscience, divine revelation and permanent forms of human cohabitation (a person must fulfill the sacred duties for them) are the sources of the cognition of good. The didactics principles of education are described. They are natural conformity, cultural conformity, a combination of national certainty and universal traditions in education, the unity of education and studying, a close connection of education and self-education, respect for the pupil's personality, an individual approach in education, consideration of the pupil's individual and age characteristics, the education of independent personality. It is analysed the methods of modern pedagogical theory such as: the methods of organization and implementation of educational and cognitive activity, the methods of stimulation and motivation of studies, and the control methods. Pamfil Yurkevych's pedagogical concept and his views on moral education of the personality in the context of the philosophy of the heart are revealed. The philosophy as an integral world perception of P. Yurkevych's concept is investigated.

Keywords: *the religious education, Christian values, a student, a teacher.*

Постановка проблеми. Багато педагогів стверджують думку про те, що мета виховання безсумнівно збігається з метою життя. Мета, і сенс життя – у вдосконаленні людини, формуванні морально-добросочесного характеру, волі у виконанні морального обов'язку. Майбутнє вихованця залежить від того, що він знає, любить і може. Саме тому педагоги уточнюють мету морального виховання: виховай людину так, щоб у зрілому віці вона знала добро, любила добро, мала сили чинити добро, тобто людину розумну, моральну, діяльну і творчу. Згідно з цим, виховання передбачає прагнення до самовідданості й великодушності, повагу до прав інших людей, чесність і мужність при виконанні своїх обов'язків, справедливість і безкорисну любов. Ці чесноти морального характеру визначають гідність людини.

Аналіз основних досліджень і публікацій. До проблеми вивчення аспектів християнського виховання зверталися такі відомі дослідники історії школи, освіти і педагогічної думки: І. Бех, Л. Вовк, В. Галузинський, М. Євтух, С. Золотухіна, В. Кемінь, І. Курляк, В. Лозова, В. Майборода, В. Мовчан, Н. Нічкало, О. Плахотнік, І. Прокопенко, Г. Пустовіт, Г. Сагач, М. Сметанський, М. Стельмахови. Християнство як світоглядна основа європейського суспільства та головний рушій освітньо-виховного процесу трактується у працях І. Андрухів, Г. Васяновича, М. Вачевського, П. Вергуна, А. Вихруща, О. Вишневецького, О. Волинця, М. Євтуха, В. Жуковського, В. Карагодіна, В. Кеміня, В. Майборода, В. Мадзігона, В. Мовчан, О. Огірко, В. Онищенко, Ю. Перейди, О. Плахотнік, Т. Тхоржевської, М. Савчина, В. Скотного. Ретроспективну оцінку проблеми релігійного виховання уможливило аналіз праць таких педагогів минулого, як Г. Вашенко, І. Восторгов, Г. Генкель, Т. Голик, О. Духнович, В. Зеньковський, С. Знаменський, І. Огієнко, В. Певницький, М. Пирогов, І. Посадський, С. Рачинський, В. Сокольський, К. Ушинський, І. Филипчак, П. Юркевич.

Педагогічні ідеї християнства активно обговорюються на сторінках освітянської преси та наукових конференціях.

Мета статті полягає у висвітленні головних аспектів християнської педагогіки, їх творчого використання в сучасних умовах українського шкільництва, організації релігійно-морального виховання учнів в середніх школах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогіка призначена створити з людини моральну силу добра та істини, піднести її на висоту, що відповідає моральному покликанию людини. Усвідомлення й зміцнення певного бажання сповідувати вільно прийнятий ідеал та можливості його досягнення особистість розкриває для себе найперше в релігійному досвіді. Педагогіка в прагненні до цілісної освіти духу обов'язково передбачає релігійний погляд на людину, релігійний підхід до навчання і виховання. Необхідність віри у навчання зумовлена, зокрема, недостатністю та недосконалістю людського розуму, який не може бути чистим розумом, тому що він завжди тією чи іншою мірою є "психологізований" чи "обтяжений кайданами індивідуальності" [2]. Релігійність навчання у розумінні педагога – це ставлення до всього істинного й доброго, як до священного. Ще Сократ вніс у педагогіку ідею релігійного навчання: пізнання істини, добра і досконалості є, за своїм справжнім духом, богопізнанням і служінням Богові. Релігійне навчання сприяє освіті і вдосконаленню всієї особистості вихованця. Тому метою релігійного виховання є богоподібність, іншими словами, "піднесення повсякденної людини до істинної людини".

Джерелами пізнання добра є совість і божественне одкровення, а також постійні форми людського співжиття, щодо яких людина повинна виконати свої священні обов'язки. Сім'я, суспільство, держава, Церква – це ті форми, які своїми впливами підкоряють і перетворюють часткову волю людини і змушують її діяти згідно з визнаними й утіленими в них ідеалами, а не за

вказівками тваринних пристрастей і егоїзму. Завдяки цьому вони становлять ґрунт для морального розвитку й олюднення, тому вважаються природними моральними організаціями, а відповідно, й найважливішими факторами освіти та виховання.

Мистецтво виховання є водночас і естетичним, і практичним. Естетичне мистецтво не має ніякого стосунку до часу, воно носить у собі віяну ідею. Практичне ж має на меті майбутнє. І тут також потрібно “піднятися над образами чуттєвості”, тому що краса й добро є вісниками іншого вищого світу. Перед освітою постає завдання облагородження “душевних настроїв”, це досягається найперше спілкуванням із високим мистецтвом. Цінність мистецтва є не для задоволення чуттєвості, а для духовного зросту людини, естетичне виховання тим самим не збільшує суму задоволень і щастя, а за допомогою прекрасних вражень підносить дух до пізнання істини.

Кожне прекрасне мистецтво є особливою індуктивною методою, що збагачує дух людини дорогоцінним і багатозначним досвідом. Естетичне виховання є джерелом натхнення і дійсної любові до прекрасного. Оскільки людині є притаманне споглядання, тому ця дійсність повинна набути повноти й досконалості саме в естетичному вихованні. Людина повинна роздумувати про те, що вона споглядає. Бо міркування вказують чуттєвості на те завдання, яке вона повинна виконати для духу, тобто через роздуми витягнути для духу вічні ідеї краси і добра.

Учням, наголошують педагоги, потрібно прислухатися до того, що їм про світ і життя розповідають прекрасні музи, не лише для того, щоб стати митцями, композиторами, поетами, а також, щоб дух звивав до чистих та піднесених настроїв. З естетичним змістом слід ознайомитись там, де він втілюється у прекрасні форми. З самих понять не можемо пізнати, що таке дружба і гармонія, радість і ніжність, шляхетність і краса, ми їх можемо бачити в прекрасних формах і виділяти із них ідеї, що їх ці форми втілюють. Людина повинна пережити, відчути цей естетичний та моральний дух речі як явище.

Роблячи висновок з вище поданого, можемо стверджувати, що метою педагогіки є удосконалення духу людини, його освіта у всіх її виявах, тобто потрібно виховати людину розумну, моральну і творчу – гідну людину, як образ і подобу Богу. Ідеал освіти пов’язаний із певними вимогами до вчителя [8].

Особа вчителя як запорука успішного виховання.

Пріоритетним у вихованні є не виховна система, а особистість людини, позаяк основною метою педагогіки є виховати гідну людську особу. Християнство створює людині умови для реалізації в ній особи. Вона здійснюється через гармонійне поєднання любові Бога і ближнього, у здійсненні яких людина вбачає сенс особистого життя.

Вихователь є носієм прекрасного й доброго. Саме цим він збагачує душі своїх вихованців, які повинні бути досконалими і прекрасними. Через виховання учитель посилює в душах природне натхнення, він повинен викликати у вихованців любов до цього світу, в якому об’єднується добро, істина й краса. Дві суттєві властивості підкреслюють високу моральність вихователя – авторитет і любов. Якщо студент не довіряє педагогові, і якщо між ними не існує тісного морального зв’язку, то покарання не виховує, а лише озлоблює. Авторитет сам собою підкоряє вихователів волю учня і утримує її від свавілля. У дитячих серцях цьому авторитетові відповідає повага й довіра до вихователя, до його порад і настанов. Вихователь набуває авторитету завдяки розумові й волі, і відкривається він у послідовності, суворій законності і справедливості дій. Авторитетом не буде той вихователь, для якого думка учнів стає правилом його діяльності і вже не він є авторитетом для учнів, а вони для нього. Коли ж вихователь має повний авторитет перед своїми вихованцями, тоді в його особі студенти бачать зразок для своїх переконань і для своєї волі. Вони вірять в істину, тому що вірять своєму вчителю, який вірить у цю істину.

Відомий педагог Памфіл Юркевич, будучи прихильником ідеї християнської гуманності, яка вбачає добро в кожному, вірить у перетворювальну силу любові. Він наголошує, що обов’язок вихователя – поважати Людину в людині, плекати неповторність та унікальність особистості. Саме тому другою основною властивістю педагога є любов. Вихователь, який любить студентів, бажає підняти їх до того зразка чи ідеалу, який для нього самого є авторитетом. Маючи любов до учнів, учитель, як рідна мати, має моральні засоби: лагідність у звертанні, увагу до особистих радощів чи смутку дітей, вияв благодійності, вишукані форми діла й слова. Де немає авторитету й любові, там твориться суспільство, члени якого не мають один для одного ніякого значення. Такий зв’язок між ними тоді заснований на засадах вигоди й зовнішньої потреби, натомість християнське суспільство повинно бути засноване на внутрішніх і моральних засадах [3].

Християнське вчення про Образ Божий у людині дає змогу показати формотворчу роль трьох видів любові – до дітей, добра та істини – у свідомості і праці вихователя. Розглядаючи риси образу Божого як високого “Я”, що приховано діє в учневі, педагог допомагає їй відчутти власну унікальність і її потенційні можливості. Своєю вірою у студента вчитель розгортає перед ним простір самопізнання і самовдосконалення. Так мислителі вирішують завдання розвитку індивідуальності й особистості. Правильно підбираючи навчальний матеріал, учитель повинен брати до уваги вікові особливості й можливості, подавати тільки те, що є під силу студентові.

Самоосвітою учитель виховує в собі характер, основними рисами якого є цілеспрямованість, наполегливість, розум, глибока моральність. Тоді учитель проявляє вимогливість до себе і до інших, оптимізм, подвижництво, жертвовність, почуття гумору тощо. Ось чому вихователем може бути лише людина вихована. Тут йдеться не про те, що вона знає і ким вона є, а про те, якою моральною культурою володіє.

Вдумливий вихователь, котрий старанно пізнає своїх вихованців, знає наперед місця, час і обставини, коли вихованці можуть потрапити в небезпеку, і коли через це варто посилити нагляд за ними, і навики, знає обставини, коли він може покласти на вихованців. Отже, вихователеві потрібно, беручи до уваги свої знання про учнів, бути спокійним на вірі, що й Бог наглядає за дітьми. Учитель під час уроку повинен спостерігати водночас за ходом своїх думок і за ситуацією в класі. Для цього потрібні навички і сила волі, а також досить добре володіння знаннями, які передає учням. Саме в такому випадку в нього залишається час для спостережень за студентами. Зрештою, пам'ятаючи моральну поведінку й поставу вихованця, вчитель володіє чудовим засобом, без якого не можна мати на студентів безпосереднього морального впливу.

Вихованці, як і всі люди, високо цінують моральну гідність такої особи, яка не поспішає тиснути на інших силою своїх законних прав, але яка чекає від їх свободи того, чого вона має право вимагати. Тому вихователеві потрібно мати тонкий моральний такт, щоб вирішувати відразу, де його поради можуть замінити відверті вимоги. Часто вихователь унаслідок моральної слабкості не може бути вимогливим і наполегливим до своїх учнів

Педагоги визначають ряд завдань перед вихователем:

- Вихователь повинен тримати самого себе і всі завдання, що їх пропонує вихованцям, на підвищеному моральному рівні, щоб вихованці, дивлячись на нього, змагалися у почутті честі.

- Вихователь повинен схематично бачити вирішення питання про мету виховання: порядок – основа, шляхетність – середина, богоподібність – вершина, їх вихователь повинен пробудити, розвинути й укріпити.

- Учитель повинен дбати про моральну чистоту навчання, яка полягає у тому, що, надаючи знання, він вилучає нижчі егоїстичні спонуки до засвоєння знань, уникає всього вульгарного, усього, що веде до морального розслаблення, “для чистих усе чисте”.

- Учитель повинен вміти красиво викласти думки, логічна правильність яких у викладі повинна йти пліч-о-пліч із їх симетрією і гармонією слова. Тому всі знання, які даються учневі, мають бути оформлені так, щоб якнайбільше сприяти розвиткові в учня здатності та мистецтва говорити правильно й чітко, вільно й легко, виразно й чисто.

- Заняття у вихователя повинні бути пройняті не лише ідеєю обов'язку, а також ідеєю добродійності. Викликана цією діяльністю любов учнів до вчителя полегшує завдання керування та нагляду під час навчання.

- Учитель повинен піклуватися про розмаїття, енергію і зосередженість інтелектуальної діяльності учнів. Ці умови виховують різнобічність погляду, судження і розуміння, пильність і швидкість розуміння, дають підстави творити із частин єдине ціле та зводити численні пізнання до небагатьох основ.

- Учитель повинен розвивати дух учнів у стремлінні до ідеї добра, яка полягає в єдності природи й культури, обов'язку й чистому задоволенні, науці й житті, знанні справ, думок і почуттів, самостійності й повазі до авторитету, особливо ж у святості моральній, інтелектуальній і релігійній освіті [4].

Аналіз педагогічних поглядів багатьох мислителів дає змогу зробити висновок про дидактичні принципи виховання, осмислені педагогами: природовідповідність, культуровідповідність, поєднання національної визначеності та загальнолюдських традицій у вихованні, єдність виховання та навчання, тісний зв'язок виховання і самовиховання, повага до особистості вихованця, індивідуальний підхід у вихованні, врахування індивідуальних і вікових особливостей вихованця, виховання вільної особистості. Григорій Ващенко, видатний український педагог ХХ століття, дає визначення дидактичним принципам. Згідно з ним

– це основоположні ідеї, що пронизують собою усі рівні й усі компоненти освіти та засвідчують їх системну цілісність. Здійснення принципу природовідповідності потребує дослідження особливостей морального життя учнів. Моральність студента, вважає учений, є моральністю прагнень. Від народження людині дані не правила, не думки про моральну діяльність, а самі прагнення і потяг до неї. Розуміння цього принципу стосується врахування, з одного боку, особливостей людини та її віку, а з другого – відповідності навчання законам природи взагалі. “Дитя не повинно виглядати ні нижче, ні вище свого віку, і воно виявлятиме себе природно, якщо тільки вихователі не спокусять його грати роль, яка йому невластива”. Жан-Жак Руссо, світовий педагог, щодо цього принципу вказував на те, що вихователі не повинні втручатися у процес виховання дитини, але лише забезпечувати для цього умови. Педагоги намагалися розкрити моральні підвалини таких ключових понять, як організація способу життя, послух, дисципліна, показати природність цих виховних заходів, їх спрямованість на формування звичок, що заощаджують і упорядковують сили людини, тим звільняючи її від зайвих бажань і пристрастей. Принцип природовідповідності зауважуємо також у працях Григорія Сковороди під назвою “сродності”. Він утворі “Вдячний еродій” звучить так: “Яблуні не вчи родити яблука: вже сама природа її навчила. Захисти її від свиней, обріж колочки, зчисти гусінь та інше”. Подібний погляд на цей принцип висловлює і Григорій Ващенко, на думку якого, цей принцип вимагає від учителя обізнаності з психологічними особливостями студента, здатності їх врахувати і, відповідно до них, організувати навчально-виховний процес [6].

Культура й освіта є другою природою людини. Вимогою принципу культуровідповідності є виховувати учня у відповідності до місця і часу її народження, культури країни, потреб свого народу. Важливою професійною якістю педагога є здатність бути суб’єктом культурної дії. Бо саме він осмислює з морального боку, які елементи культури втілити у вихованні, відбирає з них найкращі, виявляючи тим кращі якості національного характеру. Кожен народ має свої національні ознаки, тому обов’язком педагогіки є через виховання окремої людини виховувати націю, для цього позитивні особливості треба утверджувати й розвивати, а негативні – ігнорувати та послаблювати їх дію.

Християнство забезпечує здійснення моральної свободи. Його істини дозволяють творче

входження національної культури у виховання і навпаки. Релігійний досвід визначає національне розуміння загальнолюдського сенсу виховання, цінностями якого є народність, релігія і моральність. Вітчизняна культура, яка упродовж тисячоліття зростала на ґрунті християнського духу, вбачає у християнстві й релігійному досвіді народу певну культурну місію. Це дозволяє нам стверджувати, що у своїй педагогіці багато вчених свідомо втілювали національне розуміння загальнолюдських цінностей виховання.

Ще одним принципом є виховання вільної особистості. У баченні педагогів, начальний заклад постає такою інституцією, яка плекає вільний дух особистості. Людський характер утворюється тільки із вільних дій. “Людина вільна і повинна бути вільною, тобто вона повинна жити своїми власними судженнями і думками про погане і добре”. Виховання повинно відповідати індивідуальній природі вихованця. Цей принцип тісно пов’язаний із принципом природовідповідності. Вихователі повинні вміти із багатьох виховних впливів вибрати ті, які відповідають віковій та моральному розвитку вихованця. Нехтування індивідуальністю студента нівелює можливість його потенційного розвитку. Тому всі виховні заходи повинні бути узгоджені з індивідуальною природою вихованця для того, щоб ця природа була в згоді зі своїм морально-християнським ідеалом [7].

З поняття про індивідуальність особистості випливає, що виховні методи можуть бути позитивними й негативними. Перші розвивають те добре, що має вихованець, другі – обмежують і кладуть край напрямом поганим. Можна виділити такі методи виховання, як вимога, особистий приклад вихователя, вправи, доручення, заохочення. Вимога є завданням для волі вихованця, і вирішується це завдання завжди зосередженням зусиль у діях. Плодом цього рішення буває піднесення моральної суті вихованця до такого рівня, який передбачений вимогою. Виховна сила прикладу опирається на природну схильність учнів до наслідування. Якщо студент має любов і повагу до вихователя, якого діяльність і життя чисті та шляхетні, то цей приклад виховуватиме його набагато більше, ніж усі інші методи. Для вихованців доручення і заохочення сприяють збільшенню досконалості в їхніх діях.

До прийомів виховання відносять такі виховні заходи, як настанова, нагадування, застереження, поучення, порада, прохання. Учень, завдяки настанові, знайомиться з моральністю свого вчинку, з його майбутніми наслідками, з кращими

засобами для досягнення доброї мети, щоб переборювати труднощі й правильно поводитися з людьми й речами. Між наставником і вихованцем завжди повинна бути атмосфера близькості. Нагадування ж має на меті або змусити дитину взятися за свою справу, або опам'ятатися. Потрібно, щоб вихованець привчився складати собі план занять на певний час, тоді він усе менше й менше потребуватиме нагадування, і в цьому виховання матиме успіх. Пересторога має двояку мету – оберігати від небезпеки, якщо вона є, і запобігати страхом, бо мужність є найкращим засобом у житті. Кожну схильність, яка не відповідає вимогам обов'язку, потрібно розглядати як небезпеку, на боротьбу з якою вихованець повинен бути готовий, і проти якої повинна бути спрямована пересторога. Свою увагу до вихованця вихователь може підкреслити, даючи йому поради, де це необхідно. “Дисципліна є тією школою, яка надає вихованцеві здатність і любов до законності, порядку і благо чинності”. Дисципліна є, безперечно, необхідною для розумного зовнішнього впливу на вихованця, поки вона не перейде у його внутрішні стимули й не стане природною необхідністю порядку в житті.

В особливу групу виховних спонук П. Юркевич включає похвалу й осуд, обіцянку й погрозу, штучні та природні спонуки, покарання і “фізичну неминучість”. У кожній вимозі вихователя міститься спонук до її виконання. Похвала як нагорода повинна поєднувати схвалену дію із заохоченням до нових дій і нагадуванням про майбутні завдання. Осуд є доцільний тільки як протидія неухважності вихованця і повинен бути справедливим. Обіцянку Юркевич розглядає як спонук, яка веде до позитивних наслідків діяльності вихованця. Погроза, у баченні педагога, обмежує негативні дії вихованця, які можуть мати неприємні наслідки. Вона може бути застосована як зміна голосу, вираз очей, оклик до вихованця по імені з особливо різкою інтонацією [1].

Тому навчання не лише розвиває розум учня, а й має виховний вплив. Цікавим є розуміння мислителями сутності навчального процесу. Педагоги неодноразово підкреслюють двосторонній характер цього процесу, активну роль студента у володінні навчальним матеріалом, та необхідність взаємодії студента й учителя в ході навчання. Саме активність сприяє кращому розумовому й моральному розвитку молоді людини. Мета освіти в тому, щоб формувати мислення студента, сприяти активності мислення, а не виховувати звички пасивно сприймати й засвоювати готові нові знання.

Заслугове на увагу обґрунтованість педагогами принципів навчання, серед яких можна виділити ґрунтовність, послідовність, систематичність, самостійність студента у навчанні, зв'язок навчання з життям, із практикою, виховний характер, позитивний емоційний фон навчання, індивідуальний підхід до студентів у процесі навчання.

Ідея виховного навчання – є однією із головних у дидактичній концепції багатьох педагогів. “Найсуттєвішими є знання, які дають вихованцеві схильність робити добро і винахідливість для його здійснення”. Тому виховне навчання із багатьох навчальних предметів вчені вибирають ті, котрі можуть дати учневі знання про те, що дійсно є гідне його знання.

Методи, пропонувані педагогами, можна об'єднати в три групи, якщо дивитися на них із точки зору сучасної педагогічної теорії:

- 1) методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності;
- 2) методи стимулювання і мотивації навчання;
- 3) методи контролю.

До методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності педагога відносять акроаматичну форму навчання, вона є або диктуванням, або розповіддю, або описом, або безперервним теоретичним читанням про предмет навчання; та еротематичну форму навчання, яка поділяється на катехитичну, коли вчитель сам ставить запитання і відповідає на них; сократичну, коли поставленим питанням учитель викликає відповідь учня; і на діалогічну, коли не тільки учитель пропонує запитання вихованцям, а й учні вчителю.

До методів стимулювання і мотивації навчання педагога відносить емоційно-моральні ситуації. Він підкреслює потребу створення цих ситуацій у навчальному процесі, позаяк сильні враження, які збуджені з викладу найвизначніших подій із історії як людства, так і Рідної Землі, слугують для того, щоб поряд із знаннями в учнів зростали кращі почуття. Цій же меті підпорядковані й описи життя видатних людей, героїчних подвигів та читання морально-релігійних оповідань.

Висновки. Мета виховання і навчання не буде досягнута, допоки учитель не володітиме багатосторонніми прийомами. “Щоб впливати на всю людину, починаючи з відчуттів до вищих розумових здібностей, необхідно гармонійно поєднувати всі методи навчання”.

Отож, можемо зробити висновок, що вчені осмислили педагогіку як науку про виховання, усвідомили справжнє значення самовиховання в житті людини, цілі, принципи, методи навчання,

і аспект морального виховання вони обґрунтували із позицій загальнолюдських і християнських цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник / О. Вишневецький. – К.: Знання, 2008. – 566 с.
2. Гуменюк Н. Погляди Памфіла Юркевича на моральне виховання особистості / Н. Гуменюк. – К.: Знання, 1998. – С. 77.
3. Кудрик Л. Філософія як цілісне світосприйняття в концепції П. Юркевича: автореф. дис. ... канд. філос. наук / Л. Кудрик. – Львів, 1999. – 19 с.
4. Кузьміна С. Філософія виховання за П. Юркевичем / С. Кузьміна // Освіта і управління. – 1999. – №1. – С.162.
5. Медвідь Л. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посібн. / Л. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.
6. Муравицька М. Педагогічна концепція Памфіла Юркевича в контексті філософії серця: спроба відтворення забутої симфонії / М. Муравицька // Філософська і соціальна думка. – 1995. – №11–12. – С. 138.
7. Пироженко Л. Погляди Памфіла Юркевича на освіту і виховання / Л. Пироженко // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С.44.
8. Юркевич Памфіл. Курс загальної педагогіки з додатками / П. Юркевич. – К.: Абрис, 1995. – С. 31.

REFERENCES

1. Vyshnevskiy, O. (2008). *Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky: navchalnyi*

posibnyk [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Kyiv: Znannia, 566 p. [in Ukrainian].

2. Humeniuk, N. (1998). *Pohliady Pamfila Yurkevycha na moralne vykhovannia osobystosti* [The views of Pamfil Yurkevich on the moral education of the individual]. Kyiv: Znannia, 77 p. [in Ukrainian].

3. Kudryk, L. (1999). *Filosofia yak tsilisne svitospriyniattia v kontseptsii P. Yurkevycha* [Philosophy as an integral perception of the world in the concept of P. Yurkevich]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv, 19 p. [in Ukrainian].

4. Kuzmina, S. (1999). *Filosofia vykhovannia za P. Yurkevychem* [Philosophy of education for P. Yurkevich]. *Education and Management*, no.1, p. 162. [in Ukrainian].

5. Medvid, L. (2003). *Istoriia natsionalnoi osvity i pedahohichnoi dumky v Ukraini* [History of national education and pedagogical thought in Ukraine]. Kyiv: Vikar, 335 p. [in Ukrainian].

6. Muravytska, M. (1995). *Pedahohichna kontseptsia Pamfila Yurkevycha v konteksti filosofii sertsia: sproba vidtvorennia zabutoi symfonii* [Pedagogical concept of Pamfil Yurkevich in the context of the philosophy of the heart: an attempt to reproduce a forgotten symphony]. *Philosophical and social thought*, no.11–12, p. 138. [in Ukrainian].

7. Pyrozhenko, L. (2003). *Pohliady Pamfila Yurkevycha na osvitu i vykhovannia* [Pamfil Yurkevich's views on education and upbringing]. *Education path*, no.1, p. 44. [in Ukrainian].

8. Yurkevych Pamfil (1995). *Kurs zahalnoi pedahohiky z dodatkami* [Course of general pedagogy with appendices]. Kyiv: Abrys, p. 31. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.10.2017

“...Виховуючи підростаюче покоління, педагог бере найактивнішу участь у творенні майбутнього свого народу...”

Григорій Ващенко
український педагог

“Ти робиш найкращу і для тебе рятівну справу, коли твердо ступаєш по шляху доброго глузду”.

Григорій Сковорода
український філософ, поет, педагог

“Вчення моє полягає лише в тому, щоб мати чисте серце і любити свого ближнього як самого себе”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

